

RANĚ STŘEDOVĚKÉ EVROPSKÉ ŘÍŠE

1) DATOVÁNÍ STŘEDOVĚKU

- termín středověk poprvé použit r. **1668**, pod vlivem italské renesance byl středověk vnímán jako období úpadku, jako doba temna, prozařovaná jenom hranicemi s upalovanými kacíři.
- délka trvání středověku asi 1000 let ⇒ **476 – 1492**

Společné prvky středověku:

- většinou jednotná architektura a umělecké slohy
- církev
- 1 univerzální jazyk – *latina*

Datace středověku:

- hranicemi nelze přesně stanovit
- *bud'* od r. **476** – rozpad říše římské
do r. **1492** – objevení Ameriky
- *anebo* od r. **313** – edikt milánský
do r. **1453** – dobytí Cařihradu Turky
- jiní tvrdí, že středověk končí r. **1648** – konec třicetileté války. Největšího náboženského konfliktu
- postupný nástup středověku, středověké prvky pomalu převažují nad antickými

Čas ve středověku:

- cyklický, rolnický (jaro, léto, podzim, zima) – zemědělství

Prostor ve středověku:

- 95 – 98 % lidí prožilo celý život na jedné vesnici
- bible – jediná kniha, se kterou se člověk setkává
- pouze z ní získává představy o vzdálenějších krajích

Symboly:

- světci zobrazováni s atributy, svými atributy se lišili
- např. Petr – klíče, Pavel – meč, Cyril – bible, Metoděj – berla, Jan Nepomucký – 5 hvězd
- kostel symbolem středu světa, chrámu v Jeruzalémě
- středověk odmítal nové a neověřené věci, za nejlepšího učence považován ten, kdo nejlépe dokázal zopakovat to staré, ne ten, kdo dokázal vymyslet něco nového
- *plagiátorství* – opakování myšlenek

2) STĚHOVÁNÍ NÁRODŮ

- ve 4. století, pod vlivem sucha ve východní Asii (asijské stepi) se dávají do pohybu kmeny *Hunů*, překračují *Volhu* a tlačí před sebou na západ další *barbarské kmeny*
- *barbaři* – dříve lidé jiní než Římané, nyní nekulturní člověk
- *Germánské kmeny:* Ostrogóti
Visigóti
Alemani
Frankové
Burgundové
Vandalové
Sasové, Anglové, Jutové
Markomani, Kvádové
Keltové
Slované (na naše území přišli západní Slované r. 535)

Důsledky stěhování národů

- germánské kmeny rozvrátily římskou říši, ale chtěly si jen zajistit půdu pro obživu
- romanizace barbarů
- od 6. století v Evropě vývoj národních států
- Západořímská říše – barbarizace – proto málo písemných pramenů

Jak mohly početně malé barbarské kmeny rozvrátit početně velkou římskou říši?

- Řř. byla od **2. století** ve *vnitřním rozkladu*, byla obrovská a chyběla jí stabilita
- římsští občané už neměli zájem o službu v armádě, proto byli najímáni *Germáni*, aby bránili říši proti jiným Germánům
- v říši ubývaly peníze na financování armády a rostly daně
- každý příslušník barbarského kmene byl cvičený bojovník, proti němuž neměl příslušník nejvyspělejší civilizace šanci
- za císaře **Honorio 395 – 423** n. l. vládl vojevůdce **Stilicho**, který musel stáhnout legie z Galie na obranu Itálie, tím odkryl rýnskou hranici a na tu stáhnul legie z Británie ⇒ **Řř. ztrácí britské území ve prospěch Keltů**
- r. **410** n. l. dochází k 1. vydrancování Říma **Visigóty** (tehdy ale centrem Ravena)
- r. **451** n. l. **Římané porázejí Huny na Katalaunských polích** (Francie)
- r. **455** n. l. **Vandalové** dobyli Řím
- r. **476** n. l. germánský vojevůdce **Odoaker** (Vandal-Skir) sesadil posledního císaře **Romula Augusta** ⇒ *konec západní části říše římské*
- *východní část říše* nadále existuje
- Germáni nechtěli Řř. zničit, chtěli si pouze zajistit půdu pro své kmeny, protože na rozdíl od ostatních barbarů to byli zemědělci, ne kočovní pastevci
- **Visigóti** a **Ostrogóti** nepřevrstvili římskou kulturu, ale přijali ji i jazyk + písmo a náboženství ⇒ *romanizovali se* a splynuli s obyvatelstvem
- jiné kmeny se rozpadly
- od **6. století** začíná v *Evropě vývoj národních států*
- Germáni měli odlišné pojetí státu než Římané
 - panovník zároveň majitelem říše a synům náležel dědický podíl, což vedlo k neustálému dělení území
 - vládli vůdci bojové družiny, neexistovaly žádné instituce, na nově dobytém území vznikala primitivní správa
- území *Západořímské říše* se začalo *barbarizovat*
 - barbari zvyklí na život na venkově (zemědělci)
 - města trpěla germánskými nájezdy, hospodářský život se přenesl na venkov, upadala řemesla
 - kamenné stavby se měnily v trosky, pak se stavělo ze dřeva
 - zemědělský způsob života byl závislý na počasí ⇒ hlad a nemoci
 - zemědělství nevykonné, nehnojilo se, oralo se jen mělce (špatné pluhy a radlice) ⇒ nízká úroda
 - tyto drsné životní podmínky odsouvaly vzdělání na druhou kolej, proto máme o tomto období jen málo písemných pramenů

Postup germánských kmenů:

Visigóti – (dnešní Rumunsko) - od Baltu přes Dunaj, Řecko, Itálii, Gálii, Hispánii (asimilace¹ a přijetí katolictví)

¹ asimilace - splynutí

- r. **711** říše Visigótů vyvrácena **Araby** v bitvě u **Xerez de la Frontera** (Španělsko)
- Ostrogóti** – (dnes hranice Ukrajiny a Ruska? Blíž Hunům) - podrobeni Hunům, z Balkánu napadali Itálii, dobyli sídelní město Ravenu
 - r. **553** n. l. říše Ostrogótů poražena **Byzancí**
- Vandalové** – z Jutska přes střední Evropu do Gálie, Hispánie, severní Afriky (zde založili říši), napadali římské državy
 - r. **533/4** n. l. poraženi **Byzancí**
- Langobardi** – ze Skandinávie do střední Evropy na jižní Moravu, pak přesun do Panonie (Maďarsko), v severní Itálii po nich název Lombardie
 - r. **773/4** jejich říši vyvrátil **Karel Veliký**
- Burgundové** – z Baltu do Porýní, sídlili v dnešním Burgundsku (Francie)
 - r. **534** dobytí **Franky** (Chlodvík)
- Alemaní** – JZ Německo
 - autonomie v rámci Francké říše
 - udrželi si kmenové povědomí (kmen pospolitý)
 - vytvořili základ pozdějšího německého národa
- Bavoři** – vznikli ze zbytku **Markomanů a Kvádů**
 - část přišla z Čech, obsadili Bavorsko a Tyroly
 - autonomie v rámci Francké říše
 - podrobil si je **Karel Veliký**
- Sasové** – část uznala svrchovanost Franků (podrobila se jim)
 - část odchází s Angly a Juty do Anglie, kde Keltové nebyli schopni vytvořit stát
- Sasové, Anglové, Jutové splynuli ⇒ **Anglosasové** – tlačili na Kelty, část Keltů odchází do Bretaně (Francie)
- Frankové** – sídlili na břehu Rýna, v Belgii a přilehlé části Německa
 - spojenci Římanů
 - k zásadní změně dochází za **Chlodovíka I.** z rodu Merovejců (dobył Burgundy, Vizigóty, Alamany)

3) BYZANC

- východní část říše římské – **Východořímská říše**, nesužovali ji Germáni
- Východořímská říše více zalidněná než Západořímská říše, více výroby, železa, obchodu
- soustřeďoval se zde kulturní a politický život
- dovršením převahy vybudování **Konstantinopole** r. **325-330** = Cařihrad
- současníci považovali Vřř za dědičku Řř, označení Byzanc je až ze 14.-15. století
- pojátkem obou částí říše bylo náboženství (prosazení křesťanství ve Vřř i Zřř)
- po pádu Říma východořímscí panovníci usoudili, že mají nárok i na vládu na západě – prosazoval to i císař **Justinián I. (527-565)**, jeho vojska dobyla severní Afriku na Vandalech; po r. **550** pronikla vojska na Apeniny, centrem Justiniánovy moci se stala **Ravena** (dodnes dochované chrámy byzantského typu)
- na další války potřeba peníze ⇒ rostly daně ⇒ rostly nepokoje
- nejorganizovanější projev odporu – r. **532** povstání **Niká** (heslo povstalců, = „zvítězíš“)
- Justinián se zalekl, chtěl prchnout z Cařihradu, ale jeho manželka, císařovna **Theodora** nařídila vehnat povstalce do cirku, tam zmasakrováno přes 30 000 lidí mečem a Justinián si udržel vládu
- Justiniánovy zákony: *Codex iuris civilis* založený na římském právu, ale zákony ovlivněné křesťanstvím
- r. 555-568 Justinián I. dočasně spojil Východořímskou říši a západní impérium
- Byzanc porazila Ostrogóty a Vandaly

Byzantské náboženství:

- napjaté vztahy mezi *římskokatolickou církví* v čele s papežem a *ortodoxní církví* v čele s konstantinopolským *patriarchou*
- rozdíly v bohoslužebném jazyce (řečtina-Vřř, latina-Zřř) a v pojetí mše
- definitivní rozkol = **schizma** – r. **1054** rozdělení církve na římskokatolickou a řeckokatolickou
- v byzantské části existoval tzv. **césaropapismus** – spojení světské a duchovní moci v jedné ruce (císař neuznával papeže – císař byl zároveň papežem)

Byzantská kultura:

- těží z *antiky*
- založena na *řeckém jazyce*
- kulturně na vyšší úrovni než západ

nejvýznamnější umělecká díla:

- barevné mozaiky, ikony (obrazy Krista a svatých)
- byzantské kostely – Aja Sofia (Hagia Sofia) = Chrám Boží moudrosti v Konstantinopoli (= druhý Řím, založena r. 330 Konstantinem Velikým)
- ovlivnila Balkán, Malou Asii (Turecko), Přední Východ, část Itálie (Ravena), Velkou Moravu, Rusko
- tento vliv pociťuje Evropa dodnes v odlišném vývoji Ruska, Řecka, Bulharska, Rumunska, Albánie a Srbska a v přetrvávajících kulturních rozdílech
- přes porážky a ztrátu Sýrie, Palestiny, Egypta, Afriky, Raveny v Itálii v 7. a 8. století byla Byzanc stále poměrně bohatým a dobře zorganizovaným státem s velmi vyspělou kulturou
- na západě nový soupeř – říše Karla Velikého (v 8. století)

Vývoj Byzance od 7. –15. století

- po Justinianově smrti (r. 565) krize, hospodářský úpadek, ztráty dobytých území v Itálii
- v 8. století útoky normanských kmenů – od severu se usazují Slované (Bulharsko)
- **Herakleitos** – císař, rozdělil Byzanc do vojenských obvodů – **themata** – v čele stratégové, na těchto územích žili svobodní rolníci, postupně upadají do závislosti na velitelích
- od 7. století začátek feudalizace (nevolnictvo)
- začátky **hereze**² – 1. kacíř **Nestor** ⇒ **nestoriáni** – odmítají zákon trojí jednoty, popírají Krista, Marii a svou smrtelnost
- další skupiny: **monofyzité** – hnutí v Sýrii, božská podstata není Marie, pouze Kristus ⇒ **pavlikáni** – začátek v Arménii
- v 8. století **bogomikové** – trvají na rovnosti prvních křesťanů a jsou proti ikonám a stavění drahých svatyní – božili výzdobu kostelů ⇒ **obrazoborecké hnutí** – ničili obrazy, proti okázalosti
- 7./ 8. století napadána **Araby** (nejprve získali Arábii, Sýrii) – kalifové podnikali výpady do Byzance
- v 11. století **Turci** přijali islám, zabrali Palestinu (Svatá země) ⇒ **křížové výpravy** (vyhlásil papež)
- r. **1204 křižáci ovládli Cařihrad** (1204-1261) a vytvořili lat. císařství ⇒ krátkodobý konec Byzance
- nikajský král **Michal VIII. Palaiolog** – získal spojence, vyhnal křižáky a 1261 obnovil Byzanc, vládla poslední dynastie – Palaiologovci
- r. **1453 Turci** přejmenovali Cařihrad na **Istanbul**

² hereze – konflikt s církví; kacířství, bludařství

4) FRANKOVÉ

Vývoj společnosti

- Frank – ferox=divoký, nespoutaný; frank=svobodná osoba
- počátky franckého panství v **antice**, čerpá ze světa **románského i germánského**
- původně usazeni v **Pomohani**
- dělení: **sálští** – na Z břehu Rýna, v dosahu Řř, vyspělejší
ripuárští – na V břehu Rýna, mimo říši, větší barbaři
- organizace: kmeny, nepřátelské vůči sobě, ale od 5./6. století žádný kmen neovládl ostatní
- sálští Frankové: zvyk volit si krále z rodu **Merovejců** – tzv. vlasatí, nastříhaní králové, svou mužnost dokazovali počtem dětí i délkou vlasů (=znak svobodného člověka)
- Frankové byli spojenci Římanů

MEROVEJCI: dědiční králové

Chlodovík (428-511)

- francký král, jeho děda Meroveo není historicky doložený
- r. 507 (496) přijal křesťanství
- rozšířil panství na jih, ovládl celou Galii
- r. **482** porazil římského vojevůdce **Syagria (Syagriova říše)** v bitvě u **Soissons**
- **připojil římské území a sousedil s Vizigóty, Alamany a Burgundy**
- ! začal sjednocovat sálské a ripuárské Franky (rozpory mezi nimi přetrvávaly)
- dobytá území pokládal za svůj majetek, půdy rozdával minimum
- r. **493** se oženil s **Hrotechildou** (dcera burgundského krále, křesťanka)
- k víře se stavěl pasivně, ale dovedl ji využít politicky – ve jménu křesťanství vedl válku
- r. **507** se střetl s **Vizigóty** ⇒ přísaha, zvítězí-li, nechá se pokřtít ⇒ zvítězil a nechal se **pokřtít jako římský katolík** (ostatní barbarské kmeny jako ariáni)
- **porazil Vizigóty, Burgundy, Alamany**
- sjednotil téměř celou Francii, považoval ji ale za svůj osobní majetek, půdy rozdával minimum
- založil tradici Ile de France (výlučná doména francouzských králů kolem Paříže)
- před smrtí rozdělil říši na 4 části – sídla jeho synů – Paříž, Orleán, Remeš, Soissons
- r. **511** umírá
- synové vedli výboje dál na východ – def. připojili Burgundsko, Durynsko, Bavorsko
- výboje zastavil **Theodorich Veliký** – ostrogótský král
- měl 4 syny, schopný jen Dagobert
- Frankové neznali **primogenituru** – prvorozenectví ⇒ dobytá území se kouskovala
- další merovejští králové neschopní – plodili obrovské množství manželských i nemanželských dětí (všechny si byly rovny) ⇒ hříčky v rukou královen a majordomů (správci dvora), královna po smrti krále větší slovo než děti
- území státu se pozvolna rozpadávalo na soupeřící části:
Austrie (Remeš), Neustrie (Paříž), Burgundsko (Orleáns)

Dagobert

- r. **631** poražen Sámovou říší v bitvě u **Vogastisburgu**
- po smrti Dagoberta roste moc **majordomů** ⇒
- koncem **6. století** Merovejci začali vládnout „ze sedla“ – zřídili královské kurie, kde **majordomové=správci dvora** shromažďovali zásoby a peníze ⇒ vliv majordomů roste (dvorce spravovali pro svou kapsu, králové jezdili od jedné kurie ke druhé)

KARLOVCI: původně volení králové

Karel Martel

- =kladivo; majordomus
- r. **732** porazil **Araby** v bitvě u **Poitiers** – zastavil expanzi Arabů do Francie, začal říši reprezentovat i navenek

Pipin III. Krátký

- syn Martela
- měl 2 syny – **Karel (Veliký)** a **Karloman**
- 751 svrhl posledního formálního Merovejce a sám se dosadil na trůn ⇒⇒
- **Karlovcí – nová organizace merovejské říše**
- Poslední Merovejci zdegenerovaní⇒poslaní do kláštera⇒**Karlovcí** vládou jako **Dei Gratia Rex Francorum**=Z Boží milosti král Franků-pomazání církevními hodnostáři
- konfiskoval³ majetek (i církevního) pod záminkou **boje s Araby** –
- půdu rozdál šlechtě, měla ji dočasně využívat, pokud byla ve službách Karla Martela ⇒ **léno, počátek lenního systému, feudalismu**
- r. 756 pomohl římskému papeži zasáhnout proti **Langobardům**⇒papež mu potvrdil dědičné držení francké koruny v rodě Karlovců⇒Pipin zavázán ochraňovat papežství⇒
- **Pipinova donace:** Pipin daroval papežství téměř celou střední Itálii (od Říma po Ravenu)⇒vzniká nezávislý církevní stát **Patrimonium sancti Petri** (756-1870)⇒tím Pipin znemožnil Langobardům sjednotit Itálii (až v novověku) a položil základ světské moci papežů – papež se stal vazalem - leníkem krále (země jako léno – slib věrnosti)
- králové si osvojují právo mluvit do volby papeže
- papežův souhlas s Pipinovou korunovací začal být církví vykládán jako nutný ke královské volbě⇒zdánlivě bezvýznamný fakt, že Pipin vedl při korunovaci pěšky papežova koně⇒církev vyvozuje nárok papeže na svrchovanost nad světskými panovníky – typicky středověké chápání symbolů
- území rozdělil synům: Karel – západní území
 Karloman – Lombardie, ale zemřel, Karel chtěl celé území, v boji proti švagrové a synovcům vyhrál

5) ŘÍŠE KARLA VELIKÉHO

Karel I. Veliký

- *747; vládl 43 let
- později Carolus Magnus
- syn Pipina III. Krátkého z dynastie Karlovců, bratr Karloman
- schopný panovník, pracovitý, zbožný
- byl impozantní postavy, měl dlouhý vous
- nosil francký šat, šarlatové kalhoty, lněnou tuniku, kožené pásky kolem lýtek, kazajku z vydří kůže, plášť starých Franků (tvar dvojitého čtverce, modrý nebo bílý, přehozený přes ramena spadal na zem vepředu i vzadu, po stranách dosahoval sotva po kolena; důležitý doplněk oděvu meč zavěšený na pruhu kůže přehozeném přes rameno; zlato a drahokamy pouze při obřadech
- měl 5 legitimních žen – Himiltruda, Désiderata, Hildegarda, Fastrada, Luitgarda + 4 družky (dle církve výraz nezdrženlivosti)
- snaha obracet pohany na víru (christianizace-proti Sasům) – spojení s církví, sloužilo k politickým cílům

³ konfiskace - odebrání

- r. **773** povolán papežem **Hadriánem** proti **Langobardům**, kteří se zmocnili měst dobytých Pipinem 756 ⇒ Karel říši vyvrátil a v Pavii si nasadil proslulou železnou korunu – r. **774** vstoupil do Říma (městem oslněn, rozhodl se, že z království udělá centrum kultury a víry)
- vysvěcen na krále Franků, Langobardů (porazil je 773/4) a jmenován římským patricijem
- po dobu vlády vedl válku – cíl:
- obrana staré říše římské před pohany - dobyl království, která bývala součástí říše (Langobardie, Akvitánie)
- zápas s barbary
- do rukou Franků se dostala Barcelona, Huesca, Gerona; Zaragozu nedobyl (zde **Umajjovci**–Arabové-cordóbský emirát)
- papež **Lev III.** v bazilice sv. Petra **korunoval** o Vánocích 25. 12. **800** Karla Velikého na **Karla Augusta**, císaře Římanů (papež Hadrián Karlovi zavázán kvůli útokům Langobardů) + obnova císařství na západě = **Západořímská říše = Francká říše**
- r. 805-806 KV proti Slovanům (nevíme kde), zůstal za hranicemi čes. státu
- r. **806** došlo k 1. dělení říše mezi Karlovy syny
- r. **812** uzavřena smlouva – 2 císařové – 1 na východě, 1 na západě
- raženy pouze stříbrné peníze (nedostatek zlata)
- dal sepsat tzv. **barbarské zákoníky** ⇒ přístupné díky novému druhu písma – tzv. **karolínská minuskula** (z malé římské abecedy, z minuskuly latinka)
- zemřel r. **814** v Cáchách, jeho říše jej dlouho nepřežila
- r. **814** císařem Karlův syn Ludvík (Pobožný)
- r. **800** obnovení západního císařství
- šíření víry – christianizace (vedl válku proti Sasům ve jménu christianizace)
- podpora vzdělanosti a kultury ⇒ nové písmo z malé římské abecedy – *karolínská minuskula* ⇒ z ní latinka
- *vnitřní uspořádání říše*
 - země rozdělena na **hrabství**, v čele hrabata
 - nově dobytá území – **marky**, v čele markrabě ⇒ východní marka – základ budoucího Rakouska ⇒ **796 Karel Veliký porazil Avary** na území Norikum – dnešní Rakousko ⇒ východní marka – ostmarka - ostreich ⇒ Österreich
 - pozn.: tím, že KV r. 791-796 vyvrátil Avarskou říši, mohla snadněji vzniknout Velká Morava
- vláda ze sedla (ne stálé sídlo) - Merovejci
- nejbohatší panovník, dost bohatá církev
- držení majetku přechází v dědičné a vzniká šlechta, podle starobylosti dělená na vyšší a nižší (za Pipina)
- **feudalismus** ⇒ **lenní systém** – léno=feudum=propůjčený majetek
 - ⇒ lenní pán (senior) bere v ochranu leníka (vazala), propůjčí mu určitý majetek (půda) a vazal za to poskytuje služby (vojenské)
- vznik středověkého státu nahrazuje kmenové uspořádání
- společnost se začíná dělit na 3 složky: bojovníci, duchovenstvo, dělný lid
- karolínská renesance = rozmach v období renesance Řř za Karla Velikého

Ludvík Pobožný

- vládl od r. **814**
- církvi vrátil část majetku ⇒ odpor feudálů
- měl 3 syny- Lothar, Karel (Holý), Ludvík (Němec)
- Lothar bojoval proti otci a bratrům ⇒ r. **841** bitva u **Fontenoy**

r. **843 – Verdunská smlouva**: rozdělení Franské říše na 3 části

Lothar I – střední pruh území

Karel II. Holý – Západofrancká říše

Ludvík Němec - Východofrancká říše

- současník Rastislava, Cyrila a Metoděje

- synové Karloman a Markoman (spojenec Rastislava)

6) ARABSKÁ ŘÍŠE, ISLÁM, KULTURA

- ohrožovala 2 největší feudální středověké státy – Frankou (732 Poitiers) a Byzantskou (8. stol. kalifové) říši
- Arabové – semitská jazyková skupina
 - obývali Arabský poloostrov a stepi mezi Sýrií, Efratem a Mezopotámií ⇒ nehostinná krajina neposkytovala dostatek stálé výživy ⇒ přemísťování do bohatších krajů
 - na severu tohoto území kočovníci živící se chovem ovcí, velbloudů a lupem
- na úrodnějším jihu zemědělství a karavanový obchod
- na obchodní cestě mezi Středoziemním mořem a Indií vzniklo významné tržiště **Mekka** – náboženské centrum (JZ Asie), ve svatyni *Kaaba* uctíván *černý kámen* (meteorit; kmenové bohové)
- rostl počet kočovných kmenů (každý měl vlastní bohy), zlepšit životní podmínky mohlo jejich sjednocení, čemuž napomohlo nové náboženství – **islám** (smetlo kmenové bohy)
- **islám**: autorem kupec **Mohammed** (asi 570-632), podle židovství a křesťanství začal hlásat víru v jednoho boha, posmrtnou odměnu za ctnosti i za hříchy, odmítal modly, proto musel odejít z Mekky, tamní vládcí se báli poklesu významu Kaaby ⇒
- Mohammed odchází z Mekky do **Jathribu=Mediny** – **15. 6. 622 hidžra** - odchod ⇒ počátek muslimského letopočtu
- Učení snadno pochopitelné, vzbuzovalo pocit bratrství a rychle získávalo další stoupence.
- Muslimové věřící v Alláha měli povinnost svou víru šířit mečem (**džihád-svatá válka**), za to měli získat posmrtnou blaženost. Měli přesně předepsané způsoby náboženských obřadů, rodinného a společenského života i každodenních úkonů (5x denně modlitba, zákaz vepřového, umývání před modlitbou, postní měsíc ramadán=zákaz jídla a sex. života od svítání do svítání; 1x za život pouť do Mekky)
- Posvátná kniha **korán** – soubor Mohamedových výroků (dělí se na súry)
sunna – vyprávění o Mohamedových skutcích, praktické vysvětlení koránu
- islámská tradice Mohamedových výroků a činů
- sunité – islámští pravověrní
- šíité – přívrženci islámské sekty, neuznávají sunnu

5 pilířů víry:

- víra v 1 boha (Alláh) ⇒ **šaháda** – vyznání: „A Alláha il ilá“ (Není jiného boha než Alláha)
- půst v měsíci Ramadánu ⇒ **saum**
- správně se modlit (5x denně směrem k Mecce) ⇒ **salat**
- almužna ⇒ **zakat**
- **hadždž** – pouť do Mekky (1x za život) ⇒ **hadži**-muslim, který byl v Mecce

- Mohammed se mohl vrátit do Mekky poté, co začlenil do náboženství pouť do Mekky
- stal se vládcem Mekky (vojensky), po jeho smrti stáli v čele **kalifové** a ti začali vojenské výboje
- nejprve proti Byzancii a Persii-Sásánovská říše (zde v nich daňově zatížení obyvatelé viděli spíš osvoboditele)

- postupně dobyli Sýrii, Palestinu, Egypt, Persii, SZ Indii, S Afriku, téměř celé Pyreneje – další postup zastavil r. **732** Karel Martel (Frank) v bitvě mezi **Tours a Poitiers**
- r. **711** porazili Arabové **Vizigóty** u **Jerez de la Frontera**
- v **8. století** arabský **kalifát**
- rozkládal se od Atlantiku po Himaláje, rozsahem byl větší než kdysi římská říše
- největší rozsah za **Hárúna al – Rašída**
- Arabové byli na dobytém území vládnoucí vrstvou, porobení mohli vyznávat svou víru, ale museli platit daň z hlavy a z pozemku
- ti, kteří přestoupili k islámu zpočátku nemuseli platit
- všechna **půda** patřila **kalifovi** a ten ji dával do nájmu – **feudální systém** (od 7. stol.)
- Arabové zakládali nová města: Káhira, Bagdád, Cordóba
- podporovali dálkový obchod (arabské názvy plodin – káva, thé, šafrán, názvy látek – damašek, mušlín, baldachýn)
- **kalifové** (Chalífa) sídlili v Damašku, potom v Bagdádu, kde měli přepychový dvůr (harém)
- příčina rozpadu říše - rozmach v hospodářství a rozlehlost říše
 - od 9. století se říše dělí na více kalifátů a emirátů
- **12. století** – **seldžučtí Turci** se zmocnili Bagdádu
- **14. století** – **osmanští Turci** se zmocnili Bagdádu (noví, ne tak tolerantní šířitelé islámu)
- *Arabská vzdělanost a kultura:*
- společný jazyk a společné náboženství ulehčovaly komunikaci
- duchovní soulad přežil i politický pád říše
- navazovali na Řeky, Peršany, Indý, Číňany a Židy
- *matematika* – římské číslice nahrazeny arabskými
- poprvé použili symbol nuly
- znalci trigonometrie (vyměřování) a astronomie
- *lékařství* – sledovali působení hygieny a životosprávy, vynikali v léčení očních chorob a sestavili *brýle* (z berylu)
- *chemie* – zdokonalili destilaci (slovo alkohol je arabského původu)
- *architektura* – slučování pyrenejských a syroperských vzorů
- stavěly se *mešity, minarety* – úzké štíhlé věže, ze kterých *muezíni* svolávali k modlitbám; paláce se špičatými kopulemi, pro stavby typický podkovový a kýlový oblouk
- vrchol muslimské architektury – Tádž Mahal v Indii
- *malířství a sochařství* – islám zakazoval zobrazovat lidskou postavu
- *arabesky* – ornamenty z geometrických tvarů
- *perské koberce* - ornamenty

7) KYJEVSKÁ RUS

- slovanské **území mezi Vislou a Dněprem** (Pripjatské bažiny, zde se usídlili východní Slované), kde od 8. století vznikaly u řek tržní osady, neuniklo pozornosti ozbrojených **Vikingů ze Švédska**, ti díky schopnostem a síle zbraní nejdůležitější střediska ovládli
- v **Novgorodu** vládl kníže **Rurik** (Viking ze Švédska) a jeho potomci. Jeden z nich – kníže **Oleg** – ovládl v roce **882** jiné významné centrum – **Kyjev** – a stal se zakladatelem státu, který nesl název **Kyjevská Rus** (názvu Rusko se začalo užívat až v 18. století za Petra Velikého). Rurikovci postupně rozšiřovali území víc na jih, takže docházelo ke střetu zájmů s byzantskou říší.
- pohanští **Rurikovci** germánského původu (švédští Vikingové) začali brzy přijímat ruská jména (to svědčí o tom, že slovanský živel měl výraznou převahu), ke křtu byl donucen až kyjevský kníže **Vladimir I. Svatý** roku **988** či **989**, aby se mohl oženit se sestrou byzantského císaře Basilea

II.(politické důvody). Rusové tak přijímají křesťanství z Byzance, tedy východního typu, a vliv Byzance je patrný i v kultuře. Kyjev se stal sídlem ruského metropolity (vždycky Řek, nikoliv Rus).

- největšího rozkvětu dosáhla Kyjevská Rus za vlády Vladimirova syna **Jaroslava I. Moudrého** (1019 – 1054), který nechal sestavit soubor staroruských zákonů, tzv. **Ruskou pravdu**, která spojovala prvky byzantského práva se slovanským zvykovým právem. Chtěl dále vyřešit následnické vztahy – nepovedlo se mu to – rozpad říše
- nejvyšší moc příslušela knížeti, který byl i nejvyšším soudcem, jeho hlavním úkolem byla obrana země (stát ohrožovali volžští Bulhaři a Pečeněhové⁴), poradním orgánem byla pozemková šlechta, tzv. *bojaři*.
- Kyjevská Rus neměla dlouhého trvání – nástupnické spory ve **12. století** přispěly k rozdrobení země na malá knížectví, která nedokázala dlouhodobě odolávat nájezdníkům z východu, a tak byla zcela ovládnuta **Mongoly** (Rusové jim říkali Tataři), kteří roku **1223** zvítězili v *bitvě na řece Kalce* a jen smrt jejich vůdce **Čingischána** v roce 1227 jim zabránila postupovat dál na východ – založili na dolní Volze chánát **Zlatá horda** a vybírali od Rusů daně (kožešiny); knížata, která holdovala chánovi a uznala jeho svrchovanost, nechali panovat, jen na ně dohlíželi, církev osvobodili od daní, takže duchovní získali privilegované postavení. Ruské území přerušilo kontakty se západem a stále více se izolovalo.

Kultura: rozvoj písemnictví: řada děl ve staroslověně, což byl církevní jazyk, psána *cyrilicí*, z níž se vyvinula *azbuka*
nejvýznamnější památkou je **Nestorova** dějepisná práce *Pověst vremennych let* (Pověst dávných let)
ústně tradované skladby s hrdinskou tematikou – *byliny*
architektura napodobovala byzantské vzory

8) Slovanské státy na Balkáně

Slované přišli na Balkán ve 2. polovině 6. a na začátku 7. století.

Bulharský stát

Jeho slovanským obyvatelům se říkalo Bulhaři, ač to byl původně název turkotatarského kmene sídlícího v okolí dolní Volhy, který podunajské Slované ovládl a zcela s nimi splynul. Bulhary od Volhy na Balkán vedl Asparuch. Rozšiřování bulharského území se dělo na úkor Byzance. Odtud také přijali Bulhaři křesťanství – roku **864** či **865** za cara **Borise I. Michala** (přítel Rastislava, jeho kmotrem Michal III.). V jeho říši našli útočiště žáci Cyrila a Metoděje.

Vrcholu moci dosáhl bulharský stát na přelomu 9. – 10. století za cara **Simeona**. Roku **1018** se však Bulharsko stalo součástí Byzance a silný vliv Byzance znamenal i prosazení východní podoby křesťanství. Z Bulharska se dochovalo mnoho textů psaných staroslověnětinou.

R. 1389 po bitvě na Kosově polí se Bulharsko dostává do rukou Turků.

Chorvatsko

Na počátku 10 století se sjednotila panonská a dalmatská část v jeden státní celek pod vládou krále **Tomislava**.

- Kolem r. 800 přijímají křesťanství od Franků
- do 9. století se nerozlišovali Srbové a Chorvati
- r. 1089 po smrti krále Demetria Zvonimíra se vdova Helena obrátila o pomoc uherskému králi Ladislavovi ⇒ k definitivnímu spojení Chorvatska a Uher došlo i přes značný odpor obyvatel za

⁴ Pečeněhové – z JV a V + boje s Byzancí a vznikajícím Polskem

krále Kolomana (1095-1114; Ladislavův syn) a tento svazek trval až do r. 1526 (nástup Habsburků)

9) KŘÍŽOVÉ VÝPRAVY

- Expanze středověké Evropy a její důsledky

Zápas s islámem:

- Evropa ve vrcholném středověku společensky i hospodářsky posílila, proto vojensky vystoupila proti muslimům a snažila se zabrat oblasti Blízkého východu, obchodní zájmy byly spjaty se zájmy římskokatolické církve o rozšíření víry na další území
- první úspěšné souboje byly svedeny v polovině 11. století na Pyrenejském poloostrově po rozpadu cordóbského kalifátu – boj o znovuovládnutí poloostrova křesťany se nazývá *reconquista* a skončil až roku **1492**
- při válkách s Araby (Maury) se vyznamenal **Rodrigo Díaz de Vivar**, přezdívaný Cid, španělský národní hrdina, který vstoupil do pověstí a básnických skladeb, ač ve skutečnosti bojoval i na maurské straně
- v osvobozené západní části poloostrova vzniklo portugalské království

Výpravy do Svaté země:

- vnějším podnětem bylo pronikání seldžuckých Turků do Malé Asie – křesťanští bojovníci (podle kříže na pláštích nazývaní *křížáci*) chtěli osvobodit Palestinu od muslimů, zajistit poutníkům volný přístup k Božím hrobům v Jeruzalémě a šířit křesťanské zásady i mimo Evropu
- složení křížáků bylo různorodé – panovníci, šlechtici, spodina, která čekala hlavně kořist; nejvíce bylo Francouzů, Belgičanů, Němců, nechyběli ani Angličani, ani Češi
- **1095** pronesl papež Urban II. na synodě v Clermontu plamenný projev „*Bůh to tak chce*“, který inicioval 1. křížovou výpravu
- už roku **1096** se vydaly na cestu první neorganizované houfy pod vedením poustevníka Petra z Amiensu, byly ale zmasakrovány Bulhary a Seldžuky ještě před dosažením cíle
- **1096 – 1099 první křížová výprava** – přes Byzanc a Sýrii dorazili do Jeruzaléma, kterého se roku 1099 zmocnili a zřídili *jeruzalémské království* (Jeruzalém se po 90 letech vrátil do rukou muslimů a ani sérii dalších křížových výprav se nepodařilo Jeruzalém natrvalo obsadit)
- **1147 – 1149 druhá křížová výprava** – vedená německým králem **Konrádem III.** a francouzským králem **Ludvíkem VII.**
- **1189 – 1192 třetí křížová výprava** – v čele s německým císařem **Fridrichem Barbarossou** (utonul 1190 v řece Salefu), **1192** uzavřeli francouzský král **Filip II. August** a anglický král **Richard Lví srdce** se **Saladinem** příměří, aby mohli křesťané navštěvovat Jeruzalém
- **1202 – 1204 – čtvrtá křížová výprava** – Benátky využily křížáckého tažení k oslabení byzantské konkurence
- **1212 – dětská křížová výprava** – iniciovaná náboženskými fanatiky, kteří tvrdili, že Svatou zemi mohou osvobodit jen děti, nezatížené hříchy – děti však do Svaté země ani nedorazily, protože byly cestou prodány do otroctví
- **1270 – sedmá křížová výprava** – pod vedením francouzského krále Ludvíka IX. směřovala do Tuniska, kde král zemřel a armáda byla zdecimována morem
- **1291** padl Akkon, poslední křesťanská výspa v Palestině (sídlo)
- řada výprav skončila v půli cesty vydrancováním města nebo pogromem na Židy

Příčiny neúspěchu:

- střetly se zájmy jednotlivých evropských států s křesťanskou ideou
- Byzanc žádala od Evropy pomoc při hájení svých hranic, proti Byzanci však z obchodních i politických důvodů stály Benátky a sicilští Normané

- význam výprav:
- z obchodu s Orientem bohatla severoitalská a jihofrancouzská přímořská města (Benátky, Janov, Marseille – rozvoj)
- kulturní impulzy z východu, poznání života jiných kultur
- rozšíření zeměpisného rozhledu
- setkání s arabskou matematikou a lékařstvím
- obohacení jídelníčku
- pěstování cukrové třtiny
- užívání bavlny
- výroba papíru, který nahradil pergamen
- vznik rytířských církevních řádů (johanité, templáři, řád německých rytířů)

Křížové výpravy na evropském kontinentě:

- ve 13. a 14. století výpravy do Pobaltí, kde dosud žili pohané (nejdéle odolávala Litva, jejíž vládce přijal křest až v roce 1385)
- výpravy proti kacířům (kacíř = ten, který se odchýlil od oficiálního výkladu víry, církve se je snažila přesvědčit mírnou cestou, zatvrzelé kacíře však posílala na hranici nebo proti nim vyhlašovala křížové výpravy) – ve 13. století proti katarům ve Francii, v 15. století proti českým husitům, snaha o křížové výpravy proti Turkům ztroskotala na neschopnosti sestavit dostatečně silnou armádu, zůstalo jen u ojedinělých pokusů křesťanských panovníků

Rytířské církevní řády

Johanité

- řád sv. Jana Jeruzalémského
- poskytovali hlavně zdravotnické služby
- dnes jim říkáme maltézští rytíři (podle pozdějšího působení na Malte)

Řád německých rytířů

- především rytíři z Německa
- ve 13. století se soustředili na Pobaltí, kde násilím obrátili na víru pohanské Rusy a na jejich území vytvořili vlastní stát (později východní Prusko), který se stal soupeřem polského státu
- řád dodnes existuje

Templáři

- první duchovní rytířský řád, založený po 1. křížové výpravě do Jeruzaléma r. 1119
- pečovali o svatá místa v Jeruzalémě, pak přesídlili do Evropy, kde bylo jejich bohatství trnem v oku Filipovi IV. Sličnému, který dal na poč. 14. století řád zrušit a jeho představené popavit
- znázornováni jako 2 na jednom koni
- 2 směry činnosti:
 - 1) veřejný směr – chránili a zajišťovali cestu do Svaté země (Palestina)
 - bojovali proti nevěřícím
 - 2) skrytý směr – esoterické vědění (jasnovidnost)

Židé ve středověku a křížové výpravy na Židy

- po vyhnání Židů z Jeruzaléma začíná církev odebírat Židům práva, proto se Židé rozcházejí do celého světa, s koncem římské říše Židé rozptýleni do všech koutů Evropy
- Židé utvořili 2 hlavní proudy
 - 1) 1. skupina od 6. stol. putovala po tzv. Hedvábné cestě na jih přes Egypt a severní Afriku do **Sefaradu** (dnešní Španělsko), zde se usadili, nazývají se **Sefardím**
 - 2) 2. skupina se oddělila a přes **limes romanum** putovala do Německa, Německo označováno rabínskou literaturou jako Aškenaz, proto se zde Židé nazývají **Aškenazím**, neuchovali si

čistou hebrejskou výslovnost jako Sefardím, pod vlivem středohornoněmčiny se vyvíjel jazyk **jidiš**

Křížové výpravy

- do 10. stol. n. l. si Židé žili klidně, ale od poč. 11. století se začaly množit zkázy, pronásledování a vyhnání
- 1. zkáza na Židy r. **1095** – papež **Urban II. vyhlásil křížovou výpravu**, r. **1096 křižáci vyvraždili židovskou osadu v Porýní**
- 2. vlna násilí ve 12. století – vyhlášení **2. křížácké výpravy 1146-1147**
- odlišná situace ve francouzských židovských obcích – **sv. Bernard z Clairvaux** varoval před násilím páchaným na Židech
- Křesťanské náboženství, hlavně církev neumožňovala křesťanům půjčovat peníze na dluh (lichva), a tak tento úkol „převzali“ Židé. Byli středověkými bankami s velmi vysokým úrokem (až 87% vypůjčené částky), proto bylo hlavním důvodem vyvražďování Židů zbavit se dluhů. Jelikož většinu židovského majetku tvořily hmotné věci (šperky) a peníze, vyvražděním Židů by si přišli lidé na pěkný majetek (využívala toho vrchnost, měla vysoké dluhy)
- vyvražďování = **POGROMY**

Židé u nás

- největší židovská obec u nás je v Praze, na Starém Městě – pražské ghetto, židovský hřbitov, synagogy, **mikve – rituální lázně**
- židovská obec měla vlastní samosprávu, v čele rabín a rada
- důležité postavení měla **škola** – starala se o náboženskou výuku chlapců
- židovská rada se starala o školu, mikve, chudé a nemocné
- do pražské židovské obce započítáno 120 domů na Starém Městě, na Nové Městě jen několik příbytků
- ohrazení ghetta Židům umožnil Václav IV. na počátku své vlády, ale ohrazení je neuchránilo před **pogromem** o Velikonocích r. **1389** – židovské obyvatelstvo Starého Města vyvražďeno (Václav IV. vrahy tvrdě trestal)
- období klidu za vlády Václava IV. do počátku husitských válek
- antisemitistické myšlenky měli hlavně **křižáci**, na útěku z Čech si vylévali na Židech zlost; Židé vyhnáni z Valtic, Jihlavy, Chebu, Českých Budějovic, postupně ze všech větších českých a moravských měst
- Židé měli na počátku husitské revoluce zákaz lichvy, byli tak zbaveni živobytí, židovská obec je zapojila do výkopových prací na obranu před křižáky
- v historii naší i cizí můžeme pozorovat, že Židé byly odedávna vyvrhováni ze společnosti, hlavně díky představitelům církve, jejíž náboženství paradoxně hlásá lásku k nepříteli

